

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie partnerstwa między instytucjami edukacyjnymi a pracodawcami (opinia rozpoznawcza)

(2009/C 228/02)

W piśmie z dnia 27 czerwca 2008 r. Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Europejskich Republiki Czeskiej, w związku ze zbliżającą się czeską prezydencją Unii Europejskiej, zwróciło się do Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego o opracowanie opinii rozpoznawczej w sprawie

„partnerstwa między instytucjami edukacyjnymi a pracodawcami” (opinia rozpoznawcza).

Sekcja Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Obywatelstwa, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 10 marca 2009 r. Sprawozdawcą był Henri MALOSSE, współsprawozdawcą Cristian PIRVULESCU.

Na 452. sesji plenarnej w dniach 24 – 25 marca 2009 r. (posiedzenie z 24 marca) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 160 do 1 – 11 osób wstrzymało się od głosu – przyjął następującą opinię:

1. Streszczenie i zalecenia

1.1 W odpowiedzi na wniosek prezydencji czeskiej skierowany do EKES-u, w niniejszej opinii rozpoznawczej poświęconej stosunkom między pracodawcami a instytucjami edukacyjnymi zawarto zalecenia zarówno dla przedsiębiorstw, stowarzyszeń przedsiębiorstw, wszelkich różnorodnych instytucji edukacyjnych, jak i dla UE oraz nakreślono perspektywy otwarcia dialogu społecznego i dialogu obywatelskiego z wszystkimi zainteresowanymi instytucjami i strukturami.

1.2 Przyjęte podejście oparte jest na następujących elementach:

— sytuacja kryzysowa, która stawia przed Europą nowe wyzwania zewnętrzne i wewnętrzne i która przejawia się w gospodarce realnej zamykaniem i restrukturyzacją przedsiębiorstw oraz znacznym wzrostem bezrobocia;

— istnienie tendencji strukturalnych o silnym oddziaływaniu społeczno-gospodarczym, w tym m.in. starzenie się ludności, wejście do światowej konkurencji nowych potęg gospodarczych, rozwój nowych technologii wymagających stałego dostosowywania się i przewidywania nowych umiejętności;

— potrzeby osób i grup narażonych na wykluczenie; słabsze grupy są bardziej narażone w czasie kryzysu; partnerstwa powinny być czynnikiem większej sprawiedliwości dzięki projektom ułatwiającym integrację zawodową kobiet, młodzieży, mniejszości, osób niepełnosprawnych i starszych.

1.3 Przedstawiono wiele priorytetowych elementów metodologicznych:

— kultura partnerstwa uwzględniająca poszanowanie różnic w zakresie podstawowych zadań przedsiębiorstw i instytucji edukacyjnych;

— stan ogólny stosunków i partnerstw między instytucjami edukacyjnymi a przedsiębiorstwami, który pozostawia

wiele do życzenia – poza szkolnictwem technicznym i zawodowym – wobec braku niezbędnych środków i wizji strategicznej;

— konieczność znalezienia właściwej równowagi między podejściem odgórnym i oddolnym we wszystkich inicjatywach, które powinny być podjęte;

— znaczenie kontaktów osobistych dla skutecznego funkcjonowania partnerstwa;

— konieczność całościowego traktowania problematyki szeroko pojętego partnerstwa między instytucjami edukacyjnymi (uniwersytety, kształcenie zawodowe, szkoły itp.) a pracodawcami (sektor prywatny i publiczny, organizacje pozarządowe itp.) w ramach podejścia trójpoziomowego:

— szkolnictwo podstawowe, średnie i wyższe;

— szkolenie zawodowe – początkowe i ustawiczne;

— kształcenie inżynierskie i techniczne, innowacja i badania naukowe;

— szczególne wysiłki na rzecz sektorów zawodowych i MŚP, gdyż ta kategoria przedsiębiorstw stanowi – dzięki swej elastyczności – główne źródło zatrudnienia w dobie kryzysu i odgrywa istotną rolę w rozwijaniu ducha przedsiębiorczości i kreatywności;

— rola organizacji pracodawców, związków zawodowych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w ułatwianiu realizacji projektów i synergii celem wspierania trwałych i dynamicznych inicjatyw i struktur.

Podejście ogólne, w kontekście konkurencji, na rzecz modelu współpracy między wszystkimi zainteresowanymi podmiotami

1.4 EKES proponuje stworzenie na szczeblu europejskim nowych ram partnerstwa między instytucjami edukacyjnymi a przedsiębiorstwami w celu wykorzystania atutów wymiaru europejskiego oraz na rzecz postępu społeczeństwa. EKES zaleca uruchomienie procesu europejskiego, który mógłby przyjąć nazwę „procesu praskiego” w związku z konferencją na temat partnerstwa między instytucjami edukacyjnymi a przedsiębiorstwami, która odbędzie się w Pradze w dniach 6 i 7 kwietnia br. z inicjatywy prezydencji czeskiej. Proces ten mógłby przybrać formę dość szerokich europejskich ram odniesienia umożliwiających podmiotom w terenie podejmowanie innowacyjnych działań na szczeblu lokalnym i krajowym, takich jak:

- apelowanie do państw członkowskich i innych władz publicznych o ogólnie większe zaangażowanie na rzecz szkolnictwa, a w szczególności na rzecz omawianych partnerstw, tak aby odpowiednio zareagować na kryzys gospodarczy oraz na utrzymujące się trudności na rynku pracy;
- zachęcanie przedsiębiorstw i instytucji edukacyjnych do zaangażowania się w te partnerstwa, z zastosowaniem innowacyjnych rozwiązań co do formy i treści;
- organizowanie wymiany wzorcowych rozwiązań i stworzenie ram technicznych i finansowych pozwalających na testowanie, ocenę i rozpowszechnianie inicjatyw na płaszczyźnie europejskiej;
- rozwijanie wspólnych projektów (wspólne ramy odniesienia dla dyplomów, sieci szkół i inicjatyw, szkolenie nauczycieli, sieć mediatorów);
- promowanie programów związanej z mobilnością wymiany nauczycieli, uczniów, szkół i organizacji pracodawców.

1.5 EKES sugeruje, by wspomniany proces był finansowany do roku 2013 z europejskich funduszy strukturalnych oraz w ramach istniejących programów (Leonardo, Grundtvig, Erasmus dla studentów, dla młodzieży uczącej się zawodu, dla osób zakładających firmy itd.), dostosowanych odpowiednio w miarę potrzeb. Z funduszy strukturalnych można by finansować zwłaszcza szkolenie początkowe. Po roku 2013 można by zaproponować uzupełniający program szczegółowy.

2. Niezbędny charakter partnerstwa między środowiskiem przedsiębiorstw a środowiskiem szkolnictwa i jego potencjał

2.1 Na całym terytorium europejskim rozwój i jakość życia są w znacznym stopniu uwarunkowane poziomem kultury i nauki, które z kolei zależą od jakości systemów nauczania. Należy podkreślić, że partnerstwo między przedsiębiorstwami a instytucjami edukacyjnymi w Europie narażone jest na istotne problemy związane z następującymi kwestiami:

- na płaszczyźnie społecznej – ze znacznym wzrostem zapotrzebowania na wiedzę;

- na płaszczyźnie gospodarczej – z gwałtownym zwiększeniem się liczby przedmiotów do nauczania w celu zaspokojenia potrzeb gospodarki;
- na płaszczyźnie kulturowej – z coraz bardziej złożonymi potrzebami związanymi z propagowaniem walorów wielokulturowości.

Partnerstwo powinno również uwzględniać:

- powszechne prawo do kształcenia i edukacji, a szczególnie do jak najwyższego poziomu wiedzy ogólnej, w tym nauki języków i współczesnych technik komunikacyjnych;
- walkę z wszelkimi formami wykluczenia i dyskryminacji, a także poszanowanie różnorodności we wszystkich formach;
- inicjatywę i kreatywność oraz wszystkie pozytywne wartości związane z ideą tworzenia bogactwa i z przedsiębiorczością;
- poświęcenie specjalnej uwagi przypadkom indywidualnym, szczególnie w określonych grupach ludności.

2.2 Tradycyjnie w Europie prowadzono długoterminowe prognozowanie potrzebnych umiejętności. Jednakże w szybko zmieniającej się zglobalizowanej gospodarce konieczna jest ściślejsza współpraca między systemem szkolnictwa a przedsiębiorstwami w zakresie określania potrzeb przemysłu, a zwłaszcza MŚP – zarówno potrzeb bieżących, jak i tych, które pojawią się w nieodległej przyszłości.

2.3 Od dawna odnotowuje się bardzo pozytywne doświadczenia w zakresie kształcenia technicznego, na poziomie średnim i wyższym, w ramach partnerstw, które umożliwiają jego ścisły związek ze środowiskiem gospodarczym poprzez różne umowy – formalne i nieformalne – wiążące, dwukierunkowo, instytucje edukacyjne i przedsiębiorstwa. Poza wzorcowymi rozwiązaniami, zauważalnymi niemal wszędzie, istnieje silne dążenie, by w poszanowaniu kompetencji każdej ze stron – w tym uprawnień placówek oświatowych do w pełni niezależnego wydawania dyplomów – budować trwałe stosunki partnerskie celem tworzenia synergii, łączenia potencjału i umiejętności, tak aby wspólnie zaspokajać potrzeby społeczne i gospodarcze.

Przedsiębiorstwa i instytucje edukacyjne dążą rzecz jasna do realizacji innych celów, ale rozwijanie wymiany informacji, partnerstw i wspólnych projektów może przynosić im korzyści ułatwiające skuteczniejsze wykonywanie ich zadań. Od lat, a nawet wieków, w wielu państwach członkowskich funkcjonują systemy naprzemiennej nauki w szkole i przyuczania zawodowego, w ramach których nauka odbywa się w szkole i w przedsiębiorstwie (system dwutorowy w Niemczech, przyuczanie do zawodu we Francji – *apprentissage*, czy w Wielkiej Brytanii – *apprenticeships*, itp.). Takie naprzemienne systemy nauki wykazują znaczną wartość dodaną wynikającą ze stałych, ustrukturyzowanych i zintegrowanych partnerstw.

2.4 W idealnej sytuacji przedsiębiorstwo wnosi znajomość potrzeb rynku, zarówno bieżących, jak i przyszłych, dając w ten sposób możliwość lepszego ukierunkowania oferty edukacyjnej i szkoleniowej. Posiada wiedzę praktyczną, kompetencje zawodowe i środki techniczne.

2.5 Natomiast w dziedzinie szkolnictwa następuje gromadzenie wiedzy technicznej i naukowej, która może zostać praktycznie wykorzystana poprzez przygotowanie do działania w środowisku pracy, rozwój nowych ofert i ścieżek podnoszenia kwalifikacji.

3. Wyzwania dla przedsiębiorstw i instytucji edukacyjnych

3.1 Pomimo licznych pozytywnych doświadczeń liczba inicjatyw w zakresie partnerstw między instytucjami edukacyjnymi a pracodawcami jest nadal skromna; ograniczają się one do szkolnictwa technicznego i zawodowego. Wobec kryzysu gospodarczego wykorzystanie potencjału tego partnerstwa jest niezbędne, gdyż najważniejszymi warunkami skutecznej naprawy gospodarki jest kształcenie lepiej odpowiadające potrzebom rynku pracy oraz lepsze wykorzystanie umiejętności i zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach.

3.2 Ramy tego nowego partnerstwa europejskiego muszą przybierać oczywiście różne kształty. Muszą one obejmować w zróżnicowany sposób odpowiednich partnerów:

- na płaszczyźnie lokalnej – przedsiębiorstwo z instytucjami edukacyjnymi i władzami lokalnymi;
- stowarzyszenia przedsiębiorców, partnerów społecznych, struktury szkolnictwa i inne podmioty społeczeństwa obywatelskiego – powinni oni pobudzać takie partnerstwa lokalne i zapewniać im ustrukturyzowane ramy;
- na płaszczyźnie europejskiej – Komisja Europejska, duże europejskie organizacje przedsiębiorców i pracowników oraz pozostałe podmioty społeczeństwa obywatelskiego, a także, rzecz jasna, rządy europejskie, aby nadawać temu partnerstwu wymiar europejski obejmujący 27 państw członkowskich.

3.3 Instytucje edukacyjne i przedsiębiorstwa, a zwłaszcza organizacje, które je reprezentują, ponoszą wspólnie odpowiedzialność za opracowanie ścieżek kształcenia i oferty szkoleniowej.

3.4 Przedsiębiorstwo musi pozyskać bardzo różne kompetencje w wielu wymiarach, które warunkują lub wpływają na jego organizację, funkcjonowanie i działalność gospodarczą, a więc w zakresie przemian technologicznych, internacjonalizacji i nowych technologii. Przedsiębiorstwo musi z jednej strony znaleźć osoby o odpowiednich kompetencjach na

rynku pracy, a z drugiej strony – zapewnić kwalifikacje swoim pracownikom, osobom sprawującym funkcje kierownicze i osobom, które będą sprawowały takie funkcje w przyszłości, pod kątem wymogów zawodowych. Pracownicy zaś stoją w obliczu konieczności rozwijania własnego potencjału zatrudnienia i potwierdzania zdobytych kwalifikacji dyplomami o uznanej wartości zarówno w ramach przedsiębiorstwa, jak i na rynku pracy.

3.5 Dynamika zmian w szkolnictwie europejskim jest wyraźnie zdominowana przez dwa zjawiska: upowszechnienie i zróżnicowanie kształcenia. Szybki wzrost liczby uczniów i studentów w ostatnich dziesięcioleciach doprowadził równocześnie do wyraźnej dywersyfikacji uczących się (struktura wiekowa, wcześniejsza edukacja, pochodzenie społeczne itp.), która z kolei doprowadziła do konieczności opracowania dostosowanych i specyficznych metod pracy.

3.6 Mimo obecnych trudności, potencjał współpracy jest maksymalny. Na obecnym etapie rozpatrywania tej kwestii trzy aspekty wymagają poprawy.

3.6.1 Obecnie boleśnie odczuwany jest brak wykwalifikowanych pracowników w takich sektorach jak usługi dla ludności, budownictwo, gastronomia i hotelarstwo itd. Kształcenie techniczne i zawodowe często służyło za punkt odniesienia dla współpracy między przedsiębiorstwami a instytucjami edukacyjnymi na płaszczyźnie lokalnej. W wielu krajach tego typu kształcenie popadło w zapomnienie i niektórzy sądzą, że upowszechnianie się zjawiska niepewności i wykluczenia w naszych społeczeństwach jest bezpośrednio z tym związane. Wspólna odpowiedzialność przedsiębiorstw i instytucji edukacyjnych polega na poprawie perspektyw rozwoju zawodowego (płace, awanse itp.), na podnoszeniu rangi zawodów i rzemiosła przy jednoczesnym zapewnieniu wysokiej jakości nauczania obejmującego znaczną część wiedzy ogólnej.

3.6.2 Ciągłość i szybkość rytmów zmian wymagają nieustannej aktualizacji wyników, kształcenia ustawicznego, ponownego uczenia się i utrzymywania poziomu kompetencji i kwalifikacji zawodowych. Uczenie się przez całe życie staje się zatem obecnie powszechną koniecznością i w związku z tym stanowi doskonałą okazję do nawiązywania partnerstw między pracodawcami a instytucjami edukacyjnymi.

3.6.3 Pomijając wyjątkowe przypadki instytucje edukacyjne w znacznej mierze pozostają nieznanymi większości przedsiębiorstw, zwłaszcza MŚP. Tymczasem to właśnie w MŚP może występować potrzeba wszechstronnego szkolenia.

Najlepszą metodą byłoby lepsze włączenie pracodawców w szkolenie nauczycieli biorących udział w procesie rozwijania umiejętności zawodowych. Ponadto należałoby kształcić mediatorów celem inicjowania i sprawnego funkcjonowania stosunków partnerskich.

4. Ku europejskim ramom stosunków między środowiskiem szkolnictwa a przedsiębiorstwami

Okresy wielu nowych wyzwań, kryzysu i dużego wzrostu bezrobocia wymagają większego niż zwykle zaangażowania na rzecz kształcenia, ale także szybkiego przewidywania i oceniania przyszłych potrzeb w zakresie umiejętności oraz zarządzania nimi, jak stwierdziła Komisja Europejska w swym komunikacie „Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy”. Konieczne jest w związku z tym wykorzystanie w tej dziedzinie istniejących możliwości, w tym funduszy strukturalnych, oraz opracowanie nowych form działania na lata 2014–2020.

4.1 W latach 80. powstała jednolita sieć europejska (program COMETT) zdolna do skutecznego organizowania co roku tysięcy projektów wymiany ponadnarodowej między środowiskiem przemysłu a uczelniami wyższymi, w tym intensywnych kursów szkoleniowych na poziomie zaawansowanym. Zarówno ilość, jak i jakość oferty szkoleniowej na poziomie zaawansowanym poprawiła się na całym terytorium europejskim, przyczyniając się w ten sposób do zwiększenia konkurencyjności europejskiej, uświadomienia sobie i zrozumienia korzyści płynących ze współpracy między uczelniami wyższymi a przedsiębiorstwami. Niektóre elementy programu COMETT zostały wykorzystane w programie Leonardo da Vinci, lecz jego specyfika i potencjał sieci powstałych w jego ramach zniknęły.

4.2 Proces boloński

4.2.1 Tworzenie europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego rozpoczęte pod nazwą „procesu bolońskiego” w 1999 r. przez ministrów edukacji i przedstawicieli środowisk akademickich z 29 krajów doprowadziło do ważnej reformy, która obejmuje oficjalnie 46 krajów członkowskich Rady Europy.

4.2.2 Celem procesu jest stworzenie europejskiego obszaru kształcenia, przede wszystkim w drodze harmonizacji uniwersyteckich cykli nauczania w Europie na poziomie licencjackim, magisterskim i doktoranckim, która umożliwia przede wszystkim porównywalność poziomu studiów, a zatem wymianę studentów i mobilność osób. Działania te sprzyjają czytelnosci, znoszą podziały i poprawiają współpracę między uczelniami wyższymi a przedsiębiorstwami.

4.2.3 Jednak stwierdzić należy, że:

— w żadnym momencie nie podkreślono priorytetowego znaczenia wzmocnienia więzi między środowiskiem przedsiębiorstw a szkolnictwem;

— uczelnie wyższe, których głównym zadaniem nie jest oczywiście utrzymywanie stosunków z pracodawcami, z reguły nie dysponują ani środkami, ani możliwościami, by nawiązywać ustrukturyzowane kontakty z przedsiębiorstwami krajów unijnych;

— pracodawcy oczekują współpracy, lecz zbyt często nie udostępniają oczekiwanej pomocy technicznej i finansowej.

4.3 Proces kopenhaski

4.3.1 W procesie tym, zainicjowanym przez Unię Europejską w 2002 r. chodzi o to, by systemy kształcenia i szkolenia zawodowego stały się wzorami jakości. W związku z tym zaczęto silnie wspierać działania podobne do procesu bolońskiego, lecz dostosowane do dziedziny kształcenia i szkolenia zawodowego.

4.3.2 Programy Leonardo i Grundtvig – pierwszy z nich umożliwia mobilność osób, które chcą zdobyć doświadczenie zawodowe w Europie i ułatwia wymianę wzorcowych rozwiązań między organizatorami kształcenia, a drugi ma na celu poprawę jakości i poszerzenie wymiaru europejskiego kształcenia dorosłych oraz stworzenie obywatelom europejskim większych możliwości w zakresie uczenia się przez całe życie – są znane wąskim kręgom i nie osiągnęły wielkości krytycznej pozwalającej osiągać wyznaczone cele. Nie chodzi tu o kwestionowanie zasad ich funkcjonowania, ale w przyszłości konieczne będzie wzmocnienie ich środków działania.

4.3.3 Deklaracja z posiedzenia Rady w Bordeaux (26 listopada 2008 r.) wpisuje się w proces kopenhaski dotyczący wzmocnionej współpracy europejskiej w dziedzinie szkolnictwa i kształcenia zawodowego. Potwierdzono w niej również konieczność pozyskania odpowiedniego finansowania ze źródeł publicznych i prywatnych, przy wykorzystaniu takich narzędzi jak fundusze strukturalne, EFRR i pożyczki z EBI.

W deklaracji tej stwierdzono również brak spójności w zakresie kompetencji i konieczność prowadzenia działań wyprzedzających potrzeby oraz zalecono możliwie jak najszerze rozwijanie kształcenia zawodowego z udziałem państw członkowskich, Komisji i partnerów społecznych.

5. Nowy europejski proces na rzecz partnerstwa między pracodawcami a instytucjami edukacyjnymi

5.1 Zgodnie z ostatnim sprawozdaniem z postępów w realizacji programu „Edukacja i szkolenia 2010” Unia Europejska nie może ignorować swojego opóźnienia w dziedzinie edukacji ani trudności w przygotowywaniu na potrzeby przedsiębiorstw osób posiadających podstawowe i specjalistyczne wykształcenie, wystarczające do tego aby sprostać wyzwaniom technologicznym i dostosować się do dzisiejszych

wymogów globalizacji. W tym kontekście mobilność wewnątrz-wspólnotowa jest koniecznością, podobnie jak nauka języków obcych w ramach europejskiej strategii wielojęzyczności. Znaczenie wszechstronnego podejścia do kwestii relacji między przedsiębiorstwami a instytucjami edukacyjnymi musi być zatem rozumiane jako konieczność rozwiązania powyższych problemów, a przede wszystkim zniesienia barier istniejących między politykami edukacji w poszczególnych państwach i uwolnienia potencjału integracji europejskiej leżącego w ludziach.

5.2 Szkoły i wyższe uczelnie muszą uzyskać większą pomoc na drodze do rozszerzenia ich oferty poza kształcenie początkowe i objęcia nią również kształcenia ustawicznego. Na przykład, z wyjątkiem kilku państw członkowskich, instytucje edukacyjne nie kwalifikują się do pomocy finansowej w ramach programów strukturalnych dotyczących rozwoju zasobów ludzkich. Tymczasem doświadczenie państw, w których dostęp do takiego finansowania jest możliwy, pokazuje, że taka inicjatywa może pozytywnie i znacząco wpływać na rozwój głębszych stosunków z przedsiębiorstwami, a jednocześnie poprawiać ogólną jakość oferty edukacyjnej i szkoleniowej.

5.3 Główną uznaną wadą programów europejskich jest ich niewielki zasięg z powodu ograniczonych środków finansowych. Zatem zamiast zalecać uruchomienie kolejnego programu europejskiego, który pozostanie mało znany i będzie dotyczył bardzo ograniczonego i elitarnego grona odbiorców, należałoby może przyjąć podejście systemowe opierające się jednocześnie na rozwiązaniach prostszych (pozbawionych obciążenia biurokratycznego, zbyt często charakteryzującego programy europejskie) i ambitniejszych, obejmujących:

— ogólne ramy polityczne zatwierdzone, oceniane i monitorowane przez partnerów społecznych, PE, Radę Europejską i EKES;

- europejskie narzędzia analizy rynków i sektorów, w których występuje duże zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników;
- wymianę sprawdzonych rozwiązań obejmującą zarówno kształcenie techniczne, uczenie się przez całe życie, jak i badania;
- „stypendia europejskie” finansowane zarówno ze środków UE i państw członkowskich, jak i przez sektor prywatny lub stowarzyszenia, skierowane do wszystkich rodzajów odbiorców, zwłaszcza do mniejszości i młodzieży znajdującej się w trudnej sytuacji (praktyki, projekty integracji zawodowej, projekty innowacyjne);
- opracowanie wspólnych ram odniesienia dla dyplomów i tytułów zawodowych oraz transgranicznych sieci inicjatyw lokalnych;
- tworzenie europejskich sieci mediatorów, aby ułatwić nawiązywanie partnerstw;
- dostosowanie do tych celów istniejących funduszy i programów europejskich.

5.4 Integracja europejska jest doskonałą okazją, by dzielić się doświadczeniami i mnożyć możliwości po to, by stworzyć szersze i bogatsze ramy instytucjom edukacyjnym oraz udostępnić przedsiębiorstwom rynek wewnętrzny dający możliwości rozwoju. Proces praski, nazwany tak w związku z konferencją poświęconą partnerstwu między instytucjami edukacyjnymi a pracodawcami, która odbędzie się w Pradze w dniach 6 i 7 kwietnia br. z inicjatywy prezydencji czeskiej, może być źródłem dynamiki politycznej i praktycznego planu działania.

Bruksela, 24 marca 2009 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Mario SEPI